

Sanja Vulić, Zagreb
Ljerka Šimunković, Split

O LEKSIČKIM RAZLIČITOSTIMA DUBROVAČKOGA I SPLITSKOGA ORGANSKOG IDIOMA

UDK: 811.163.42'282(497.5 Split)
811.163.42'282(497.5 Dubrovnik)

Rukopis primljen za tisak 5.10.2015.

Izvorni znanstveni članak
Original scientific paper

Premda se i u dubrovačkom i u splitskom organskom idiomu rabe brojne posuđenice, nerijetko se ne radi o istim leksemima. Općenito se može reći da je pri usporedbi tih dvaju govora nemali broj potpuno različitih leksema, većinom posuđenica, što je znatnim dijelom uvjetovano različitim povijesnom sudbinom tih dvaju mediteranskih hrvatskih gradova. Budući da su takvi dubrovačko-splitski leksički parovi uglavnom rezultat različitoga podrijetla pojedinih riječi, u ovom su radu podijeljeni u četrnaest osnovnih skupina, upravo prema podrijetlu. Analiza obuhvaća isključivo leksik koji se u navedenim dvama govorima još uvijek rabi. Među izabranim primjerima su i riječi koje rabe još samo stariji ili najstariji.

Ključne riječi: *Dubrovnik, Split, organski idiom, leksik, posuđenice*

UVOD

Budući da i dubrovački i splitski organski idiom pripadaju istomu jeziku, po sve je razumljivo i očekivano da je tim dvama govovima veliki postotak leksika zajednički, bilo da se radi o izvorno hrvatskim riječima praslavenskoga podrijetla ili pak o posuđenicama, koje su najvećim dijelom romanskoga podrijetla. Ukoliko se zajedničke riječi međusobno razlikuju, onda su te razlike dijelom akcenatske, a nerijetko i na razini konsonantizma, zatim vokalizma. Spomenute su fonološke razlike uglavnom uvjetovane različitim dijalekatnom pripadnošću tih dvaju idioma. Dubrovački je idiom genetski štokavski, a stara arhaična dubrovačka štokavština počela se postupno novoštokavizirati već od 16. stoljeća (usp. Vulić 2011: 180-182). Taj je proces dovršen u 19. stoljeću, pa je današnji dubrovački govor nedvojbeno novoštokavski ijekavski. Za razliku od dubrovačkoga, dijalekatna je osnovica splitskoga govora čakavska. Nakon Drugoga svjetskoga rata, zbog golemih promjena strukture stanovništva, osobito zbog doseljavanja velikoga broja novoštokavaca, splitski se čakavski govor počeo postupno novoštokavizirati.

Iste imeničke posuđenice koje susrećemo i u dubrovačkom i u splitskom govoru najviše se razlikuju po fonološkim značajkama, a manje po morfološkim. Obično se radi o različitim rodovima iste posuđenice, u pravilu romanizma. Tako se npr. posuđenica *canavàza* (usp. Miotto 1984: 43), iz idioma koji je bio mletačko-hrvatska mješavina, a govorio se u Dalmaciji (veneto-dalmata), u dubrovačkom rabi u muškom rodu i glasi *kanàvac* u značenju 'kuhinjska krpa', a u splitskom je govoru u istom značenju u ženskom rodu, tj. *kanàvaca*. Pritom valja upozoriti da dio istraživača splitskoga govora bilježi u riječima, koje se nakon Drugoga svjetskog rata postupno akcenatski mijenjaju, dvostruki naglasak tipa *kanàvàca* (usp. npr. Matoković 2004: 438), čime se nastoji pokazati promjena splitskoga naglasnoga sustava, a time i naglasnoga inventara. Naime, splitski je govor imao klasični čakavski troakcenatski sustav (dva silazna akcenta, dugi i kratki, i hrvatski akut), a nakon velikih demografskih promjena postao je petoakcenatski jer su iz novoštokavskih govora preuzeta još dva uzlazna akcenta (dugi i kratki), pa danas npr. nemali dio splitskoga stanovništva govori *kanàvaca*; *perùšina* 'perje'; *povítak* 'povoj' itd. Autohtoni su Splićani prije velikih demografskih promjena (tj. u razdoblju do završetka Drugoga svjetskog rata) govorili *kanavàca*; *perušina*; *povītāk* i dr. Zbog navedenih miješanja nemali broj današnjih Splićana u svom govoru realizira specifične naglasne realizacije koje su hibridi između klasičnih troakcenatskih čakavskih realizacija i novoštokavskih naglasnih realizacija. U tim

hibridnim realizacijama prednaglasna dužina ima malo izraženiju uzlaznu intonaciju, ali to još uvijek nije dugouzlazni naglasak, dok se na posljednjem slogu čuje blagi kratki udar koji je ublažena realizacija onoga splitskoga naglaska koji ima elemenata i kratkosilaznoga i kratkouzlaznoga. Međutim, takva je akcentuacija više rezultat osebujne rečenične intonacije u splitskom govoru negoli izgovora pojedinačnih riječi.

Vrativši se glavnoj temi ovoga rada, tj. leksičkim razlikama u dubrovačkom i splitskom govoru, važno je istaknuti da su te razlike uglavnom uvjetovane različitim podrijetlom leksički različitih realizacija istoga značenja u tim dvama govorima. Te su leksičke razlike ponajprije rezultat različitih povijesnih okolnosti. Naime, Split je više od tri i pol stoljeća, tj. od 1420. do 1797., bio pod vlašću Mletačke Republike. Zato su u tom govoru snažno zastupljene posuđenice iz mletačkoga. Dubrovnik je pak kroz cijelo to vrijeme, tj. od 1358. do 1806., opstao kao samostalan grad – država. Zato je u tom govoru broj posuđenica iz mletačkoga znatno manji. Romanizmi u dubrovačkom govoru uglavnom su ili adaptirani latinizmi, ili riječi iz dalmatskoga, tj. dalmatoromanskoga supstrata iz doba naseljavanja hrvatskoga stanovništva na to područje, ili su pak noviji talijanizmi, uglavnom iz 19. stoljeća. Usto, veliki je broj primjera uporabe stare hrvatske riječi praslavenskoga podrijetla u dubrovačkom govoru, dok se u splitskom rabi istoznačna posuđenica iz mletačkoga. Naravno, ima i različitih drugih kombinacija. Značenjske parove u dubrovačkom i splitskom govoru, koji su leksički različiti, podijelile smo prema podrijetlu u četrnaest skupina. Analiza obuhvaća isključivo leksik koji se u razmatranim dvama govorima još uvijek rabi. Među izabranim primjerima su i riječi koje rabe još samo stariji ili najstariji.

HRVATSKO-MLETAČKE KOMBINACIJE

U prvoj su skupini značenjski parovi u kojima je dubrovačka riječ stara hrvatska riječ praslavenskoga podrijetla, a splitska riječ adaptirani romanizam iz mletačkoga dijalekta.

Među takvima, ima i riječi vrlo česte uporabe, kao što su npr. leksičke realizacije u značenju ‘gospodin’. U dubrovačkom se govoru rabi riječ *gòspār*¹. To

¹ U ovom radu, iz tehničkih razloga, nismo u mogućnosti bilježiti poseban fonem kojim bismo označile specifični zatvoreni izgovor dubrovačkoga dugog *a*.

je stara hrvatska riječ praslavenskoga podrijetla, prema praslav. *gospodь (usp. Snój 2009: 183), s razvojem *gospod* + *-ār* > *gospodar* > *gospoar* > *gospār* (usp. Skok 1971: 594). U *Naškom dubrovačkom rječniku* netočno je zabilježena ta dubrovačka riječ bez zanaglasne dužine kao *gòspar* (Mladošić i Milošević 2011: 31). U splitskom se pak govoru u tom značenju rabi romanizam *šjôr*. To je adaptirana posuđenica iz mletačkoga (prema mlet. *sior*) (usp. Skok 1973: 240; Mladina 2008: 220). U splitskim je rječnicima ta posuđenica zabilježena u fonološkim inačicama *šjôr* (Šegvić 2007²; Petrić 2008: 326), odnosno bez označenoga naglasaka *šjor* (Radišić³ 1999: 58; Mladina 2008: 220), te *š(i)jôr* (Matoković 2004: 903), što podrazumijeva realizacije *šjôr* i *šijôr*. U *Rječniku splitskog govora* netočno je označen novoštokavski dugouzlazni naglasak na riječi *šjôr* (Magner i Jutronić 2006: 161). Naime, na jednosložnim se riječima dugouzlazni naglasak uopće ne realizira.

Isti je etimologijski odnos i kod njihova mocijskoga para ženskoga spola, pa se u dubrovačkom govoru rabi hrvatska riječ praslavenskoga podrijetla *gospòda*, koja je bila izvedena sufiksom *-ja* od riječi *gospod* (s jotiranjem na granici tvorbenne osnove i sufiksa). U splitskom se pak govoru u tom značenju rabi romanizam *šjôra*, kao mocijski par posuđenici *šjôr*. Etimologijski je riječ *šjôra* adaptirana posuđenica, prema mlet. *siora* (usp. Skok 3, 240), koju nalazimo i u rječnicima (usp. npr. Šegvić 2007; Petrić 2008: 326). *Ričnik velovareškoga Splita* dopušta fonološke inačice *šjòra* i *šijòra* (Matoković 2004: 903). U *Rječniku splitskog govora* neobična je realizacija s dugouzlaznim naglaskom *šjôra* (Magner i Jutronić 2006: 161).

U dubrovačkom se govoru rabi riječ *mřkva*. To je stara hrvatska riječ praslavenskoga podrijetla (usp. Skok 1972: 468-469). U splitskom je govoru u tom značenju uobičajen romanizam *kàrota*. To je adaptirana posuđenica iz mletačkoga, prema mlet. *carota* (usp. Boerio 1856: 141; Gačić 1979: 125; Šimunković i Kezić 2004: 62)⁴. U splitskim je rječnicima zabilježena različito, tj. *karota* bez izgovorne odrednice (npr. Radišić 1999: 30), s današnjim splitskim novoštokavskim naglaskom *kàrota* (Magner i Jutronić 2006: 75; Petrić 2008: 137), dok su ostali autori rječnika izabrali čakavsku naglasnu inačicu *karòta* iz prve polovice 20. stoljeća, tj.

² Šegvićev rječnik nije paginiran.

³ Radišićev je rječnik uvršten i u knjigu *Ta lipa spliska rič* (str. 309.-409.), koja je u Splitu objavljena 2002. u nakladi Škuna. U tom je izdanju Radišićev rječnik nakon autorove smrti posve proizvoljno akcentuiran, a među označenim naglascima ima i takvih koji nisu svojstveni ni splitskom čakavskom ni splitskom novoštokavskom akcenatskom sustavu, kao npr. *zabořunavat* 'zakopčavati' (str. 404.).

⁴ Svi navedeni izvori spominju i uporabu riječi *carota* u talijanskom jeziku.

iz doba prije velikih demografskih promjena u Splitu nakon Drugoga svjetskoga rata (usp. Gačić 1979: 125; Matoković 2004: 448; Šimunković i Kezić 2004: 62; Šegvić 2007).

U značenju ‘ospice’ Dubrovčani rabe riječ *đspine*. To je također hrvatska riječ praslavenskoga podrijetla (usp. Skok 1973: 240-241). U splitskom se govoru u tom značenju rabi romanizam *fērše*. To je adaptirana posuđenica iz mletačkoga, prema mlet. *fersa* (usp. Boerio 1856: 266; Gačić 1979: 118; Vinja 1998: 24). Osim u rječniku J. Gačić, realizacija *fērše* zabilježena je i u drugim rječnicima splitskoga govora (usp. Matoković 2004: 266; Šegvić 2007; Petrić 2008: 73). U *Ričniku splitskoga govora* nalazimo *ferše* bez izgovorne odrednice (usp. Radišić 1999: 22), a u *Rječniku splitskog govora* neobična je realizacija s dugouzlaznim naglaskom *fērše* (Magner i Jutronić 2006: 43).

S praslav. **lǔžica* (usp. Snój 2003: 872) etimologijski je povezana dubrovačka riječ *ožičica* u značenju ‘žličica’ (**lǔžica* > *lžica*), s daljnjom vokalizacijom inicijalnoga *l*, tj. promjenom *l* > *o*, tj. *lžica* > *ožica* (usp. Skok 1973: 683) u dubrovačkom novoštokavskom idiomu. Imenica *ožičica* u dubrovačkom je govoru deminutiv riječi *ožica* ‘žlica’. U splitskom se pak govoru u tom značenju rabi romanizam *kučàrîn*⁵ u značenju ‘žličica’. To je opet adaptirana posuđenica iz mletačkoga *cuciàro*, *cuciàra* s deminutivnim sufiksom *-in* (usp. Miotto 1984: 61; Rosamani 1990: 274; Šimunković i Kezić 2004: 69)⁶. U splitskim je rječnicima ta posuđenica zabilježena različito, npr. s današnjom splitskom novoštokavskom akcentuacijom *kučàrîn* (Petrić 2008: 154), bez označenoga naglaska *kučarin* (Mladina 2008: 201) i *kučarin* (Radišić 1999: 33), s čakavskom akcenatskom inačicom iz doba prije demografskih promjena u gradu zabilježen je *kučarîn* (Šimunković i Kezić 2004: 69) i *kuč(ć)arîn* (Matoković 2004: 488), tj. *kučarîn* i *kučarîn*. U *Rječniku splitskog govora* nedostaje zanaglasna dužina u novoštokavskoj realizaciji *kučàrîn* (Magner i Jutronić 2006: 84). Riječ *kučarin* autohtoni Dubrovčani pred nekoliko desetljeća ne samo da nisu rabili nego joj nisu znali ni značenje. Pa ipak je uvrštena u *Naški dubrovački rječnik*, i to s neočekivanim naglaskom *kùčarin* (Mladošić i Milošević 2011: 44).

⁵ Budući da je u današnjem splitskom govoru neutralizirana artikulacijska razlika između fonema /č/ i /ć/, umjesto tih dvaju fonema izgovara se tzv. »srednji« ili »trorogi« neutralni fonem koji je po artikulaciji između spomenutih dvaju fonema. Iz tehničkih razloga u ovom je radu izostao posebni grafem za taj fonem. Autori splitskih rječnika najčešće ga bilježe ili grafemom č ili grafemom ć.

⁶ Skok je smatrao da je *kučarin* talijanski deminutiv na *-ino* s mletačkim izgovorom (usp. Skok 1972: 226).

U dubrovačkom se govoru rabi hrvatska riječ praslavenskoga podrijetla *pūca* (G jd. *pūcē*) kao imenica ženskoga roda, dok je u hrvatskom standardnom jeziku u srednjem rodu *pūce* (G jd. *pūceta*). Etimologijski je povezana s glagolom (*s*)*putati* (usp. Skok 1972: 651). U splitskom se govoru u tom značenju rabi romanizam *bòtūn*. To je adaptirana posuđenica iz mletačkoga, prema mlet. *botòn* (usp. Boerio 1856: 95; Gačić 1979: 113; Vinja 1998: 63; Matoković 2004: 135; Mladina 2008: 184)⁷. I ta je posuđenica u splitskim rječnicima zabilježena različito, tj. s današnjom splitskom novoštokavskom akcentuacijom *bòtūn* (Petrić 2008), bez označenoga naglasaka *botun* (Radišić 1999: 14; Mladina 2008: 184). Čakavska naglasna inačica *botūn* sa starohrvatskim akutom, koja se još uvijek može čuti u dijela autohtonih govornika, susreće se i u rječnicima (usp. Gačić 1979: 113; Matoković 2004: 135; Šegvić 2007). U *Rječniku splitskog govora* neobična je realizacija s dugouzlaznim naglaskom *botún* (Magner i Jutronić 2006: 16).

Hrvatska zbirna imenica *směće* praslavenskoga je podrijetla (usp. Skok 1972: 411-412). To je izvedenica sufiksom *-je* od prezentske osnove prefigiranoga glagola *smětati* (prez. *směcēm*): *smet-* + *-je* > *smetje* > *smeće*, s jotiranjem na granici tvorbene osnove i sufiksa. Ta se zbirna imenica rabi u dubrovačkom govoru. U splitskom se pak govoru u tom značenju rabi romanizam *škòvace*. To je opet adaptirana posuđenica iz mletačkoga, prema mlet. *scoazze* (usp. Boerio 1856: 629; Mladina 2008: 221), koja se rabi u N mn. ž. r. U tom je množinskom obliku zabilježena i u većini rječnika, npr. s današnjim novoštokavskim naglaskom *škòvace* (Magner i Jutronić 2006: 163; Petrić 2008: 331), bez označenoga naglasaka (Radišić 1999: 59; Mladina 2008: 221); s čakavskim naglaskom *škovàce*, karakterističnim za doba prije velikih demografskih promjena (usp. Gačić 1979: 148; Šegvić 2007). Rjeđe je ta posuđenica zabilježena u singularnom obliku, npr. s čakavskim naglaskom *škovàca* (usp. Matoković 2004: 914)⁸, također s dvostrukim akcentom *škòvàca* (Menac-Mihalić i Menac 2011: 323).

S riječju *smeće* etimologijski je povezana dubrovačka riječ *smètlīštār*. Već je jezikoslovac M. Deanović zabilježio riječ *smetlištar* kao dubrovačku riječ (usp.

⁷ Premda se u dubrovačkom govoru ne rabi posuđenica *boton* / *botun*, valja spomenuti da se u tom govoru može čuti romanizam *botònjēra* u značenju 'red puceta na odjeći'. To je najvjerojatnije razmjerno novija posuđenica iz talijanskoga, prema tal. *bottoniera*.

⁸ U singularnom obliku *scovàza* bilježi i Miotto u mletačko-dalmatskom (usp. Miotto 1984: 185). Premda se u Dubrovniku rabi *směće*, usporedno se u tom govoru rabi romanizam *škòvácēra* u značenju 'lopatica za smeće' (također s hiperjekavizmom *škòvácijēra*). To je adaptirana posuđenica, prema tršč. *scovazera* (usp. Gačić 1979: 148).

Deanović 1967: 397, 399)⁹, a tako je bilo i kasnije, sve do Domovinskoga rata. Dio pak današnjih Dubrovčana, koji su podrijetlom iz okolice, govori *smècār* (rjeđe *smècār*).¹⁰ U Splitu se u tom značenju rabi romanizam *škovàcīn*. To je adaptirana posuđenica iz mletačkoga, prema mlet. *scovazīn* (usp. Miotto 1984: 185; Mladina 2008: 221). I ta je posuđenica u splitskim rječnicima zabilježena različito, tj. s današnjom splitskom novoštokavskom akcentuacijom *škovàcīn* (Petrić 2008: 332), bez označenoga naglaska *škovacīn* (Radišić 1999: 59; Mladina 2008: 221), te *škovacīn* s čakavskim naglaskom, uobičajenim prije velike demografske izmjene (Gačić 1979: 148; Matoković 2004: 914; Šegvić 2007). U *Rječniku splitskog govora* nedostaje zanaglasna dužina novoštokavskoj realizaciji *škovàcīn* (Magner i Jutronić 2006: 163).

U Dubrovniku se i za uske gradske ulice rabi riječ *ùlica*. To je hrvatska riječ praslavenskoga podrijetla (usp. Skok 1973: 542). Deanović je također u dubrovačkom govoru zabilježio riječ *ulica* u tom značenju (usp. Deanović 1967: 397, 399). U splitskom se govoru za manje ulice, a osobito za one mediteranskoga tipa rabi romanizam *kàla* (usp. Gačić 1979: 123; Matoković 2004: 433; Šegvić 2007; Petrić 2008: 131; Menac-Mihalić i Menac 2011: 318), kao adaptirana posuđenica iz mletačkoga, prema mlet. *cale* (usp. Boerio 1856: 118; Mladina 2008: 197). U dijelu je rječnika taj leksem naveden bez naglaska, tj. kao *kala* (usp. Radišić 1999: 29; Mladina 2008: 197) te netočno s kratkouzlaznim naglaskom *kàla* (Magner i Jutronić 2006: 72).

Dubrovačkomu je govoru imanentna i hrvatska riječ *pòstelja*. To je riječ praslavenskoga podrijetla (usp. Skok 1973: 15). U splitskom se također susreće ta riječ u fonološkoj realizaciji *pòsteja* (usp. Matoković 2004: 736). Međutim, u splitskom se govoru usporedno rabi i romanizam *kòčeta*. To je adaptirana posuđenica iz mletačkoga, prema mlet. *cochieta* (usp. Boerio 1856: 175; Gačić 1979: 126). U splitskim je rječnicima ta posuđenica navedena u različitim fonološkim inačicama i s različitim nijansama značenja, npr. *kočèta* 'bračni krevet' (Gačić 1979: 126); *kočeta* 'starinska postelja' (Radišić 1999: 31). Matoković navodi fonološke inačice *kočèta* i *kočeta* (koje bilježi *koč(é)èta*). Uz tu natuknicu *koč(é)èta* donosi i različita značenja, među inim i značenja 'starinska postelja' i 'postelja općenito' (usp.

⁹ U hrvatskom standardnom jeziku uobičajenije je *smètlār*.

¹⁰ U *Naškom dubrovačkom rječniku* zabilježena je natuknica *smètl(j)īstar* (Mladošić i Milošević 2011: 70) bez zanaglasne dužine koja je u dubrovačkom govoru u toj riječi redovita. Usto, tako zabilježena natuknica podrazumijeva dvije fonološke inačice *smetlištar* i *smetljištar*. Međutim, autohtoni Dubrovčani govore isključivo *smetlištar*.

Matoković 2004: 462). Poput J. Gačić, i Matoković, kao i većina ostalih autora rječnika splitskoga govora zabilježili su inačicu s čakavskim naglaskom *kočeta* iz doba prije velike demografske promjene (usp. npr. Petrić 2008: 143; Šegvić 2007). Razlog je tomu što se ta posuđenica u današnje vrijeme vrlo rijetko rabi, pa je autohtonim Splićanima ostala u sjećanju akcenatska realizacija iz prve polovice 20. stoljeća. Rjeđe su potvrde s novoštokavskim akcentom *kòčeta* (Magner u Jutronić 2006: 77) u značenju ‘starinska postelja’.¹¹

Dubrovčani rabe hrvatsku riječ *gāčice* u značenju ‘donji dio donjega rublja’. Valja naglasiti da ta riječ u dubrovačkom idiomu nema deminutivno značenje. Oblik riječi je plurale tantum ženskoga roda. Praslavenskoga je podrijetla, prema praslav. **gat’i* (usp. Snój 2009: 168). U današnjem se splitskom govoru također rabi ta riječ koja, kao i u Dubrovniku, nije deminutiv jer riječ *gāće* ima drugo značenje. Međutim u Splitu se za donji dio donjega rublja rabi i romanizam *mūdānte*. To je adaptirana posuđenica iz mletačkoga, prema mlet. *mudande* (usp. Boerio 1856: 431). U splitskim je rječnicima ta posuđenica zabilježena s današnjom novoštokavskom akcentuacijom *mūdānte* (Petrić 2008: 187), sa splitskim čakavskim naglaskom iz doba prije velikih demografskih promjena *mudānte* (Gačić 1979: 135; Matoković 2004: 568; Šegvić 2007), bez naglaska *mudante* (Radišić 1999: 40). U *Rječniku splitskog govora* nedostaje zanaglasna dužina novoštokavskoj realizaciji *mūdante* (Magner i Jutronić 2006: 101).

U značenju ‘oprostiti, ispričati se’ u dubrovačkom se govoru rabi glagol *pròstit*. U praslavenskom je jedno od značenja pridjeva **prost* bilo ‘oprošten, slobodan’¹² (usp. Skok 1973: 52), a od te je riječi sufiksom *-iti* bio izveden glagol *pròstiti* (usp. Skok 1973: 53). Deanović je također u dubrovačkom govoru zabilježio glagol *prostit* u tom značenju (usp. Deanović 1967: 397, 399). U splitskom se u tom značenju rabi romanizam *škužat* (*se*) kao hibridna realizacija s romanskom osnovom, prema mlet. *scusār* (usp. Boerio 1856: 638; Mladina 2008: 222) i hrvatskim infinitivnim nastavkom.¹³ Ta je adaptirana posuđenica iz mletačkoga u splitske rječnike uvrštena u različitim inačicama, npr. s asimilacijom po mjestu tvorbe na udaljenost, ali bez označenoga naglaska *škužat se* (Radišić 1999: 59), odnosno *škužat* (Mladina

¹¹ U *Naškom dubrovačkom rječniku* nalazimo riječ *kočeta* u značenju ‘postelja u brodskoj kabini’ (Mladošić i Milošević 2011: 41).

¹² Pridjev *pròst* u značenju ‘slobodan’ bio je sastavnim dijelom hrvatskoga književnoga jezika još u 19. stoljeću, a do danas je očuvan u pojedinim hrvatskim govorima, npr. u čakavskom govoru otoka Drvenika kraj Trogira (usp. Vulić 2000: 620).

¹³ I u dubrovačkom i u splitskom govoru svaki se infinitiv redovito realizira bez završnoga *-i*, npr. *prostiti* > *prostit*, *škužati* > *škužat*.

2008: 222), zatim sa spomenutom asimilacijom i čakavskim naglaskom iz doba prije velike demografske izmjene, tj. *škužät* (Šegvić 2007), s dvostrukim akcentom *škužät* (Menac-Mihalić i Menac 2011: 323), pa bez provedene asimilacije s novoštokavskim splitskim naglaskom, tj. *skužat* (Magner i Jutronić 2006: 152), *skužat se* (Petrić 2008: 334) te s provedenom asimilacijom i novoštokavskim naglaskom *škužat se* (Magner i Jutronić 2006: 164). U *Ričniku velovareškoga Splita* zabilježene su fonološke inačice s provedenom asimilacijom i bez nje, ali uvijek s čakavskim naglaskom iz doba prije velike demografske izmjene, tj. *skužät (se)* (Matoković 2004: 852) i *škužät (se)* (Matoković 2004: 917).

Dubrovačka imenica *pranóne* ‘prababa’ hibridna je tvorenica s hrvatskim prefiksom *pra-*. To je prefiks praslavenskoga podrijetla (usp. Skok 1973: 20), a označuje odnos za jedan naraštaj dalje od polazne riječi *nóne* ‘baba’, kojoj je osnova romanizam. Budući da su stari Dubrovčani rabili riječ *bàba*, pa je tako i u starijih dubrovačkih pisaca (npr. u Marina Držića u *Dundu Maruju*), riječ *nóne* je vjerojatno u dubrovačkom novija posuđenica (prema tal. *nonna*), ali s hrvatskim gramatičkim morfemom *-e*. Za razliku od dubrovačkoga, u splitskom se u tom značenju rabi realizacija *bižnona* (usp. Matoković 2004: 125; Šegvić 2007), *bižnona* (Radišić 1999: 14) kao cjelovita adaptirana posuđenica iz mletačkoga, prema mlet. *bisnòna* (usp. Boerio 1856: 83). Neobična je realizacija *bižnòna* s novoštokavskim kratkouzlaznim akcentom (Magner i Jutronić 2006: 14).

Sukladno mocijskomu paru ženskoga roda, u dubrovačkom se govoru rabi hibridna tvorenica *pranóno* ‘pradjed’ s domaćim prefiksom i romanskom osnovom, dok se u splitskom govoru u tom značenju rabi riječ *bižnono* (Gačić 1979: 112; Šegvić 2007), *bižnóno* (Magner i Jutronić 2006: 14) kao cjelovita adaptirana posuđenica, prema mlet. *bisnòno* (usp. Boerio 1856: 83; Gačić 1979: 112; Vinja 1998: 56).

DALMATOROMANSKO-MLETAČKE KOMBINACIJE

U drugoj su skupini značenjski parovi u kojima je dubrovačka riječ adaptirani romanizam iz dalmatskoga supstrata, a splitska riječ adaptirani romanizam iz mletačkoga dijalekta. Tako se npr. u značenju ‘ozeblina’ (odnosno u množini ‘ozeblin-e’) u dubrovačkom govoru rabi imenica ženskoga roda *rújba*. Ta je posuđenica ostatak dalmatoromanskoga leksičkoga supstrata od lat. *rubea* (usp. Skok 1973: 168). U *Naşkom dubrovačkom rječniku* zabilježena je naglasna inačica *rújba* u singularnom obliku (Mladošić i Milošević 2011: 67). Valja upozoriti da se ta po-

suđenica češće rabi u množinskom obliku *rûjbe*.¹⁴ U splitskom se pak govoru rabi imenica muškoga roda s novoštokavskim naglaskom *bùganac* (obično u množini *bùgānci*), koja je adaptirana posuđenica iz mletačkoga, prema mlet. *buganza* (usp. Boerio 1856: 106). S tom se etimologijom slaže i Gačić, koja se, osim, na Boerijev rječnik, oslanja i na *Nuovo dizionario del dialetto triestino, storico, etimologico, fraseologico* G. Pinguentinija iz 1969. (Gačić 1979: 113). Za razliku od navedenih autora, Vinja preuzima Skokovo mišljenje, prema kojemu je tal. *buganza* nepoznatoga postanja (Vinja 1998: 81). Možda se etimologijski može povezati s riječju *buca* u značenju ‘rupa, šupljina’, jer se nakon ozeblina obično javljaju mjehuri na koži. Inače, današnja najčešća realizacija *bùgānci* zabilježena je i u *Rječniku starih splitskih riječi i izraza* (Petrić 2008: 33). U *Rječniku splitskog govora* netočna je novoštokavska realizacija *bùganci* bez zanaglasne dužine (Magner i Jutronić 2006: 18). Valja upozoriti da je bilježenje toga leksema u postojećim rječnicima splitskoga govora i inače neujednačeno. Matoković se odlučila za staru naglasnu inačicu koja se rabila dok je Split još bio u potpunosti čakavski grad, a donosi ju u singularnom obliku muškoga roda, tj. *bugānac* (Matoković 2004: 147). Gačić je također izabrala čakavsku realizaciju, ali u množinskom obliku ženskoga roda *bugānce* (Gačić 1979: 113).

U značenju u kojem se u hrvatskom standardnom jeziku rabi riječ *dinja*, u dubrovačkom se govoru rabi imenica muškoga roda *pìpūn*. Skok je smatra dalmatoromanskim leksičkim ostatkom (usp. Skok 1972: 660).¹⁵ Potječe od latinskoga *pepone*. U Splitu se pak u tom značenju rabi imenica ženskoga roda *càta*, koja je adaptirana posuđenica iz mletačkoga, prema mlet. *zatta* (usp. Boerio 1856: 807; Skok 1971: 253). Realizaciju *càta* nalazimo i u rječnicima splitskoga govora (usp. Matoković 2004: 161; Šimunković i Kezić 2004: 41; Šegvić 2007; Menac-Mihalić i Menac 2011: 316). To je jedina naglasna inačica koja se rabi u splitskom govoru, pa je inačica *càta* koja se susreće u pojedinim rječnicima netočno zabilježena (usp. Magner i Jutronić 2006: 21; Petrić 2008: 37). Premda je riječ *càta* u značenju standardnojezičnoga ‘dinja’ tipična za splitski govor, Vinja, pišući o toj riječi u spomenutom značenju, ne navodi uporabu u Splitu, nego smatra kako ta »riječ se kod nas pojavljuje samo u Šibeniku« te »da je šibensko *càta* preuzeto iz sjeverne Italije« (Vinja 1998: 96). Zaključuje da ta riječ »još uvijek nije etimološki

¹⁴ Vinja ne navodi dubrovačke primjere, nego množinski nominativni oblik *rûjbi* iz *Pelješškoga zbornika* (usp. Vinja 2003: 132).

¹⁵ U današnjem se talijanskom jeziku susreće realizacija *popone*.

dovoljno protumačena« jer toskansko *zata* označuje neku drugu vrstu tikvarice (Vinja 1998: 96, 97). Boerio pak navodi *zatta* ‘vrsta dinje sa šarenom ili kvrgavom korom’, što jasno pokazuje da nije riječ o drugoj vrsti tikvarice, nego da se je, po principu sinegdohe, naziv jedne vrste dinje proširio na sve vrste. Kad je pak riječ o imenici *pipun*, Matoković navodi u splitskom govoru čakavsku naglasnu inačicu *pipūn* u značenju ‘vrsta *cate*’ (Matoković 2004: 705). Međutim, današnji Splićani ne rabe riječ *pipun* i, ukoliko je nisu čuli na dubrovačkom području ili u Hercegovini, obično uopće ne znaju što znači.

LATINSKO-MLETAČKE KOMBINACIJE

U trećoj su skupini značenjski parovi u kojima je dubrovačka riječ adaptirani latinizam, a splitska riječ adaptirani romanizam iz mletačkoga dijalekta.

Dubrovačkoj riječi *dundo* Vinja navodi latinsko ishodište s razvojem *dominus* > *donno* (Vinja 1998: 136). Pretpostavimo li dalji razvoj *donno* > *dondo* > *dundo*, to je etimologijsko tumačenje nedvojbeno logičnije od prethodnih tumačenja koja su zastupali Pero Budmani i Skok (usp. Vinja 1998: 135-136), prema kojima je to riječ slavenskoga podrijetla (Budmani), odnosno talijanskoga (Skok) s udvajanjima karakterističnim za dječji govor. Važno je naglasiti da se u dubrovačkom govoru akcenatski i po značenju razlikuje riječ *dūndo* u značenjima ‘ujak’, ‘stric’ ili ‘tetak’, od riječi *dúndo* koja se rabi u značenju ‘odrasli (obično stariji) muškarac općenito’. U pojedinim rječnicima ta razlika ili nije naznačena ili je pogriješno navedena. Ne registrirajući tu naglasnu i značenjsku razliku, Vinja npr. navodi kako se na Korčuli rabi riječ *dūndo* u značenjima ‘stric, ujak, tetak’, a u Dubrovniku u istom značenju *dúndo* (Vinja 1998: 135.). U *Naškom dubrovačkom rječniku* uz riječ *dūndo* navedeno je pogriješno značenje ‘starija muška osoba’. Još navode naglasnu realizaciju *dūndo* koja u dubrovačkom govoru uopće ne postoji, uz koju bilježe značenje ‘ujak, stric’ (Mladošić i Milošević 2011: 26). Razlog netočnomu navođenju značenja dubrovačkih riječi *dūndo* i *dúndo* u pojedinim rječnicima vjerojatno proizlazi iz činjenice što se za glasovitu Držićevu komediju uvriježilo ime *Dūndo Māroje*, a riječ *dundo* u toj komediji označuje starijega muškarca općenito. Zbog toga nije začudno što i u popratnom tumaču riječi uz Držićeva djela nalazimo uz riječ *dūndo* značenja ‘stric’, ‘ujak’ i ‘naziv za stariju osobu’ (usp. Čale 1979: 910). Budući da se dubrovački govor u 16. stoljeću, kako je već navedeno, tek postupno počeo novoštokavizirati, tada još uvijek nije imao novoštokavske naglaske

pa se u to doba vjerojatno i govorilo *Dúndo Māroje*. Međutim, od 1938. pa nadalje, kada se to djelo u Hrvatskoj počelo često izvoditi, u svim su izvedbama likovi Dubrovčana izgovarali svoje replike današnjom dubrovačkom novoštokavskom akcentuacijom, pa bi u tom kontekstu nedvojbeno bilo logičnije *Dúndo Māroje*. U splitskom pak govoru rabi se romanizam *bārba* u značenjima ‘stric’, ‘ujak’, ‘tetak’ i ‘odrasli (obično stariji) muškarac općenito’. Također se rabi u značenju specifičnom u pomorskoj terminologiji. To je adaptirana posuđenica iz mletačkoga, prema mlet. *barba* (usp. Boerio 1856: 62; Gačić 1979: 110; Vinja 1998: 40). Riječ je uvrštena i u pojedine rječnike splitskoga govora, npr. *bārba* (Gačić 1979: 110; Matoković 2004: 107; Šegvić 2007; Petrić 2008: 16), bez označenoga naglasaka *barba* (Radišić 1999: 12). Vrlo je neobično bilježenje *bārba* s novoštokavskim dugouzlaznim naglaskom (Magner i Jutrović 2006: 9).

U značenju ‘kuhinja’ Dubrovčani rabe riječ *kòmīn*. Ta je posuđenica etimologijski povezana s riječju *caminus* iz balkanskoga latinizata, također u značenju ‘kuhinja’ (usp. Skok 1972: 133). U *Naškom dubrovačkom rječniku* netočno je navedena kao *kòmin* bez zanaglasne dužine (Mladošić i Milošević 2011: 42). U splitskom se govoru u tom značenju rabi riječ *kùžīna*. To je adaptirana posuđenica iz mletačkoga, prema mlet. *cusina* (usp. Boerio 1856: 215; Skok 1972: 224; Gačić 1979: 130; Miotto 1984: 62; Šimunković i Kezić 2004: 70; Mladina 2008: 201). U splitskim je rječnicima zabilježena *kužina* bez naglasaka (Radišić 1999: 34; Mladina 2008: 201), sa splitskom novoštokavskom akcentuacijom *kùžīna* (Petrić 2008: 158), sa splitskom čakavskom akcentuacijom *kužīna* (Gačić 1979: 130; Matoković 2004: 495; Šimunković i Kezić 2004: 70; Šegvić 2007), s dvostrukim akcentom *kùžīna* Menac-Mihalić i Menac 2011: 319). Neobično je bilježenje *kužina* s dugouzlaznim akcentom (Magner i Jutrović 2006: 86).

U dubrovačkom se govoru rabi riječ *kùpica* u značenju ‘mala čašica (u pravilu za neko alkoholno piće)’. Uvrštena je i u *Naški dubrovački rječnik* (Mladošić i Milošević 2011: 44). Etimologijski je to hibridna riječ s posuđenom osnovom i domaćim sufiksom *-ica*. Osnova je posuđena od riječi *kupa* iz balkanskoga latinizata, prema vlat. *cuppa* (usp. Skok 1972: 237). Koliko je riječ *kùpica* bila uobičajena u dubrovačkom govoru svjedoči i izraz *kùpica i ffèlica* u značenju ‘časica i komadić nečega za jelo iza toga (najčešće neki kolačić)’. U splitskom se govoru u tom značenju rabi riječ *bičèrīn*. To je posuđenica iz mletačkoga, prema mlet. *bicerin* (usp. Miotto 1984: 25; Rosamani 1990: 90; Šimunković i Kezić 2004: 34; Mladina 2008: 183). U splitskim je rječnicima ta riječ zabilježena u inačicama bez naglasaka *bičèrin* (Radišić 1999: 13), *bičèrin* (Mladina 2008: 183), s današnjom splitskom

novostočavskom akcentuacijom *bičèrîn* (Petrić 2008: 22), sa splitskim čakavskim naglaskom iz doba prije velikih demografskih promjena *bičèrîn* (Šimunković i Kezić 2004: 34; Šegvić 2007), s dvostrukim akcentom *bičèrîn* (Matoković 2004: 120; Menac-Mihalić i Menac¹⁶ 2011: 315). Netočno je bilježenje novoštočavske realizacije *bičèrîn* bez zanaglasne dužine (Magner i Jutronić 2006: 13). Premda se, kako je već navedeno, u Dubrovniku rabi *kùpica*, valja upozoriti na dubrovački frazem *ić na bičèrîn / òtīc na bičèrîn*¹⁷ u značenju '(ot)ići u kavanu ili gostionicu (ili u nečiji stan) i sl. popiti čašicu alkoholnoga pića, obično u društvu', npr. *Idēmo na bičèrîn; Dòveo sam p̃rijatelje na bičèrîn* i sl. Taj se frazem počeo rabiti u 19. stoljeću, u kojem je Dubrovnik dijelio istu povijesnu sudbinu kao i Dalmacija, najprije pod francuskom, a zatim pod austrijskom upravom. Tada je u dubrovačkom prihvaćen i novi sloj današnjih romanizama u tom govoru. Vjerojatno je zbog upotrebe toga frazema u *Naški dubrovački rječnik* uvrštena riječ *bičèrin* sa značenjem 'mala čaša za alkoholno piće' (Mladošić i Milošević 2011: 18).

U temeljnom značenju riječi *lepeza*, *mahalice* Dubrovčani rabe riječ *mòskār* koja je nastala od lat. oblika *muscarium* (usp. Skok 1972: 458). U *Naškom dubrovačkom rječniku* zabilježena je s netočnim naglaskom *móskar* (Mladošić i Milošević 2011: 49).¹⁸ U splitskom se u tom značenju rabi riječ *vèntula*, prema mlet. *ventola* (usp. Boerio 1856: 786). Tako je zabilježena i u većini splitskih rječnika, npr. *vèntula* (Matoković 2004: 1032; Šegvić 2007; Petrić 2008: 389), a u dijelu rječnika bez naglaska, tj. *ventula* (npr. Radišić 1999: 67).¹⁹ Neobično je bilježenje *vèntula* s dugouzlaznim akcentom (Magner i Jutronić 2006: 190).

U dubrovačkom se govoru rabi riječ *krapàtūr* u značenju 'debeli pokrivač za postelju ispunjen vunom ili (rjeđe) pamukom'. U *Naškom dubrovačkom rječniku* ta je riječ netočno zabilježena bez zanaglasne dužine, tj. *krapàtur* (Mladošić i Milošević 2011: 44). Skok tu riječ etimologijski povezuje s lat. *coopertorium* (usp. Skok 1972: 238). U splitskom se govoru u tom značenju rabi riječ *imbòtīda*. To je adaptirana posuđenica iz mletačkoga, prema mlet. *inbotida* (usp. Boerio 1856: 325). U splitskim je rječnicima ta posuđenica zabilježena u inačici *inbòtīda* s današnjom splitskom novoštočavskom akcentuacijom (Petrić 2008: 102), u inačici *imbotīda*

¹⁶ U tom se rječniku bilježi poseban grafem za već spomenuto splitsko »trorog« č.

¹⁷ U dubrovačkom se govoru, kao i u splitskom, artikulacijski ne razlikuju fonemi /č/ i /č'/ pa se izgovara tzv. »srednji« ili »trorog« neutralni fonem koji je po artikulaciji između tih dvaju fonema.

¹⁸ U taj je rječnik uvrštena i riječ *vèntalja* sa značenjem 'mahalice' (Mladošić i Milošević 2011: 80), dok je uz riječ *moskar* značenje 'lepeza'. Nije jasno što bi *vèntalja* trebala označavati jer autohtoni Dubrovčani u značenju 'lepeza' redovito rabe riječ *mòskār* i to je jedna od prepoznatljivih značajki dubrovačkoga leksika.

¹⁹ Valja upozoriti da se u dubrovačkom rabi glagol *vèntat* (*se*) u značenju 'zračiti (se)'

sa splitskim čakavskim akcentom iz doba prije velikih demografskih promjena (Gačić 1979: 122), u fonološkim inačicama s dvostrukim naglaskom *imbòtìda* (Matoković 2004: 339; Šegvić 2007; Menac-Mihalić i Menac 2011: 318) i *inbòtìda* (Matoković 2004: 349; Šegvić 2007), odnosno *imbòtija* (Matoković 2004: 339), te bez naglaska *inbotida* (Radišić 1999: 25). Netočno je bilježenje novoštokavske realizacije *imbòtìda* bez zanaglasne dužine (Magner i Jutronić 2006: 57).

U današnjem dubrovačkom govoru najčešće se govori *klaonica* i *mesnica* kao u hrvatskom standardnom jeziku. Još samo najstariji naraštaj rabi posuđenicu *kòmārda*, i to obično u značenju 'klaonica'. Tu su posuđenicu rabili i stari dubrovački pisci (npr. Držić u komediji *Skup*). Skok tu riječ etimologijski povezuje sa starim dubrovačkim latinizmom *camarda* u istom značenju (usp. Skok 1972: 132)²⁰. Riječ *kòmarda*, ali bez obvezne zanaglasne dužine, zabilježena je i u *Naškom dubrovačkom rječniku* u značenju 'klaonica' (usp. Mladošić i Milošević 2011: 42). U splitskom se pak u navedenim značenjima rabi riječ *bikàrija*. To je adaptirana posuđenica iz mletačkoga, prema mlet. *becaria* u istom značenju (usp. Boerio 1856: 72; Gačić 1979: 111). U rječnicima je zabilježena bez naglaska *bikarija* (Radišić 1999: 13), s današnjim splitskim novoštokavskim naglaskom *bikàrija* (Magner i Jutronić 2006: 13; Petrić 2008: 23), sa splitskom čakavskom akcentuacijom iz doba prije velike demografske promjene *bikàrija* (Gačić 1979: 111; Šegvić 2007) te s već spomenutim tzv. dvostrukim naglaskom *bikàrija* (Matoković 2004: 121).

TURSKO-MLETAČKE KOMBINACIJE

Budući da je Dubrovnik stoljećima održavao diplomatske i trgovačke veze s Otomanskim Carstvom, ne začuđuje što se u tom govoru rabe i pojedini turcizmi.

Jedna od takvih posuđenica je dubrovačka imenica muškoga roda *kàtš* u značenju 'marelica'. To je balkanski turcizam (usp. Skok 1972: 17). U splitskom se pak govoru rabi romanizam *barakòkula*. To je posuđenica iz mletačkoga, prema mlet. *baracòcolo* (usp. Boerio 1856: 62; Miotto 1984: 17; Rosamani 1990: 65; Gačić 1979: 110; Vinja 1998: 39; Šimunković i Kezić 2004: 32). U splitskom

²⁰ O podrijetlu riječi *komarda* postoje i drukčija mišljenja. Tako je npr. Čale dovodi u vezu s bizantskim *komárda* (usp. Čale 1979: 916). Međutim, Vinja upozorava kako grčka riječ *kamárda* ima posve drukčije značenje, tj. 'koliba' (usp. Vinja 2003: 93-94). Vjerojatno se radi o riječi grčkoga korijena koja je u dubrovačkom prihvaćena posrednim putem, nakon pomaka značenja.

se govoru i danas često rabi s čakavskim naglaskom, tj. *barakòkula*. Ta se inačica susreće i u pojedinim rječnicima splitskoga govora (usp. Šimunković i Kezić 2004: 32; Šegvić: 2007). U *Ričniku velovareškega Splita* s tim su čakavskim naglaskom zabilježene fonološke inačice *barakòkula* i *barakòkola* kao jedna natuknica *barakòku(o)la* (usp. Matoković 2004²¹: 106). U pojedinim je rječnicima zabilježena s novoštokavskim akcentom inačica *barakòkula* (Gačić 1979: 110; Magner i Jutronić 2006: 9; Petrić 2008: 16), a u pojedinim bez naglaska *barakokula* (Radišić 1999: 12).

U dubrovačkom se govoru rabi posuđenica *ùtija* u značenju ‘glačalo’. To je balkanski turcizam (usp. Skok 1973: 551). U splitskom se u tom značenju rabi romanizam *šùmpreš*. To je adaptirana posuđenica iz mletačkoga, prema mlet. *so-pressa* (usp. Boerio 1856: 674). U splitske je rječnike uvrštena na različite načine, tj. s novoštokavskim akcentom *šùmpreš* (Gačić 1979: 150), s novoštokavskim naglaskom u glasovnim inačicama *šùmpreš* i *šùnpreš* (Magner i Jutronić 2006: 155, 171), s novoštokavskim naglaskom u glasovnim inačicama *šùmpreš* i *šùnpreš* (Petrić 2008: 349), s čakavskim akcentom iz doba prije velikih demografskih promjena u fonološkim inačicama *sumprèš*; *sumprèš*; *šumprèš* i *šunprèš*; (Matoković 2004: 873 i 942), u naglasnoj inačici *šùmpreš* (Šegvić 2007), bez označenoga akcenta *šumpreš* (Radišić 1999: 61).

GRČKO-MLETAČKE KOMBINACIJE

Dubrovčani u značenju ‘kukuruz’ rabe riječ *golòkud*. Prema Skoku, to je najvjerojatnije balkanski grecizam (usp. Skok 1972: 127). Realizacija *golòkud* uvrštena je i u *Naški dubrovački rječnik* (Mladošić i Milošević 31). Današnji stariji Splitsani, u značenju ‘kukuruz općenito’, rabe romanizam *fermentün*, odnosno *fermutün*, s očuvanim starohrvatskim akutom iz doba kada je Split bio potpuno čakavski. Romanizam *fermentün*, odnosno *fermutün* posuđenica je iz mletačkoga, prema mlet. *formentòn* (usp. Boerio 1856: 282). U splitskim su rječnicima zabilježene inačice *fermentün* (Matoković 2004: 266; Šegvić: 2007), *frumentün* (Matoković 2004: 284), *fremmentün* (Šegvić 2007). U *Ričniku velovareškega Splita*

²¹ U taj je rječnik u istom značenju uvrštena i inačica *arbikòkola* (Matoković 2004: 80). To je adaptirana posuđenica iz toskanskoga (usp. Vinja 1998: 39).

u značenju ‘kukuruz’ uvrštena je i leksička inačica *gràntûrko*²² (Matoković 2004: 312), koja je zabilježena s tzv. dvostrukim naglaskom. To je talijanizam (prema tal. *granturco*) i vjerojatno razmjerno novija posuđenica. U Splitu se još za posebnu vrstu sitnoga kukuruza rabi adaptirana posuđenica *cinkvântîn*, prema mlet. *cinquantin* (usp. Boerio 1856: 172). I tu posuđenicu nalazimo u splitskim rječnicima, npr. s čakavskim naglaskom *cinkvantîn* (Gačić 1979: 114; Matoković 2004: 167; Šegvić 2007), u naglasnoj inačici *cinkvântîn* (Šimunković i Kezić 2004: 42), bez naglaska *cinkvantin* (Radišić 1999: 16).

MLETAČKO-MLETAČKE KOMBINACIJE

U šestoj su skupini primjeri uporabe različitih riječi u dubrovačkom i splitskom govoru, a obje su adaptirane posuđenice iz mletačkoga dijalekta.

Tako se npr. u dubrovačkom govoru, u značenju ‘noćni ormarić’, rabi romanizam *komòncîn*, a u splitskom *kantunâl* (starije), odnosno *kantùnâl* (novije). To su adaptirane posuđenice iz mletačkoga, prema mlet. *comonzin* (usp. Miotto 1984: 57), odnosno prema mlet. *cantonâl* (usp. Boerio 1856: 128; Gačić 1979: 124; Miotto 1984: 44). U *Naškom dubrovačkom rječniku* navedeno je netočno *komòncîn* bez zanaglasne dužine (Mladošić i Milošević 2011: 42). U splitskim su rječnicima zabilježene različite naglasne inačice, npr. s tradicionalnim splitskim čakavskim naglaskom *kantunâl* (Gačić 1979: 124; Matoković 2004: 441; Šegvić 2007), bez navedenoga akcenta *kantunal* (Radišić 1999: 29). Netočno je zabilježena novoštokavska realizacija *kantùnal* bez zanaglasne dužine (Magner i Jutronić 2006: 74).²³

U značenju ‘kratka čarapa’ u Dubrovniku se rabi romanizam *škàpîn*, a u Splitu *kàlceta*. To su opet adaptirane posuđenice iz mletačkoga, prema mlet. *scapin* (usp. Boerio 1856: 618), odnosno prema mlet. *calzeta* (usp. Boerio 1856: 120). U splitskim rječnicima nalazimo s današnjim novoštokavskim akcentom inačicu *kàlceta* (Magner i Jutronić 2006: 72; Petrić 2008: 131), sa splitskim čakavskim naglaskom iz doba prije velikih demografskih promjena *kalcèta* (Matoković 2004: 434)²⁴, u

²² Zanimljiva je usporedba s čakavskim govorima u polutisučljetoj dijaspori u kojima se, u značenju ‘kukuruz’, rabio ili rabi naziv *tûrkinja* (npr. u mjestima Dobro Polje u južnoj Moravskoj, Dubrava, Lamoč i Novo Selo u Slovačkoj), odnosno *tûrska* (u selu Pandrof u Austriji) ili *tûrsko žito* (u selu Hrvatski Grob u Slovačkoj).

²³ Valja upozoriti da se i u dubrovačkom govoru rabi posuđenica *kantùnō*, ali u drugom značenju: ‘kutni stalak na tri noge’.

²⁴ Matoković navodi značenje ‘čarapa (općenito)’.

množinskom obliku *kalcète* (Šegvić 2007). U *Naški dubrovački rječnik* također je uvršten množinski oblik, ali s netočnim naglaskom *škapini* (Mladošić i Milošević 2011: 73).

Splićani rabe romanizam *tāvaja* u značenju ‘stolnjak’. To je adaptirana posuđenica iz mletačkoga, prema mlet. *tavaia* (usp. Skok 1973: 447-448; Miotto 1984: 208; Rosamani 1990: 1142; Šimunković i Kezić 2004: 119). U splitskim je rječnicima zabilježena u naglasnim inačicama *tavàja* (Matoković 2004: 963; Šimunković i Kezić 2004: 119), *tāvaja* (Petrić 2008: 355; Šegvić 2007), *tāvaja* (Magner i Jutrović 2006: 174) ili bez naglaska *tavaja* (Radišić 1999: 62). U dubrovačkom se pak govoru u značenju ‘stolnjak’ rabi hibridna realizacija *nàpica*, koja se etimologijski može objasniti izvođenjem od posuđene osnove hrvatskim sufiksom *-ica*. Prema Skoku, u osnovi je mletačka riječ *napa* (usp. Skok 1972: 502). Valja, međutim, upozoriti da u rječnicima mletačkoga idioma riječ *napa* nije zabilježena u tom značenju (usp. Boerio 1856: 436; Miotto 1984: 133), ali budući da ta riječ potječe od latinskoga *mappa* s temeljnim značenjem ‘ubrus’ (Divković 1900: 630), nedvojbeno je da se dogodio svojevrsni pomak značenja.²⁵

Osobito su u dubrovačkom i splitskom govoru zanimljivi žargonizmi *obrùžat* i *pìcat*, koji se rabe u značenju ‘ne otići na školsku nastavu, bilo radi zabave ili zbog izbjegavanja školske provjere znanja’. U osnovi su oba glagola adaptirane posuđenice iz mletačkoga, prema mlet. *brusàr* u temeljnom značenju ‘zapaliti’ (usp. Boerio 1856: 103), odnosno prema mlet. *(im)pizzàr* u istom značenju (usp. Boerio 1856: 330; Vinja 1998: 75). Premda se već barem nekoliko desetljeća u splitskom žargonu rabi samo glagol *pìcat*, u pojedinim rječnicima nalazimo i drugu leksičku inačicu. Tako npr. u *Ričniku velovareškega Splita*, osim *picàt* i *picávàt*²⁶ (Matoković 2004: 699), nalazimo i leksičke inačice *brùžàt* i *bružávàt (skulu)* (usp. Matoković 2004: 145), dok u *Ričniku spliskog govora*, u kojem je isključivo zabilježen splitski leksik iz prva četiri i pol desetljeća 20. stoljeća, nalazimo samo izraz *bružat skulu* (Radišić 1999: 15). To upućuje na zaključak da je leksička inačica *pìcat* u splitskom govoru prevladala u drugoj polovici 20. stoljeća. U rječnicima također prevladava ta druga leksička inačica (usp. npr. Magner i Jutrović 2006: 125; Šegvić 2007; Petrić 2008). Vinja piše kako »*brùžat* je u Korčuli izrazito stili-

²⁵ Premda se u dubrovačkom ne rabi riječ *tavaja*, valja upozoriti na uporabu riječi *tavàjuo* u značenju ‘ubrus’ i *tavòlìn* u značenju ‘manji stol’. U *Naškom dubrovačkom rječniku*, osim riječi *nàpica* (Mladošić i Milošević 2011: 51) zabilježena je u istom značenju i riječ *tàvalja* (*Ibid.* 76). Ako se zaista danas rabi u Dubrovniku, pojavila se u novije vrijeme, vjerojatno kao rezultat demografskih promjena u tom gradu.

²⁶ Mladi Splićani već desetljećima isključivo rabe novoštokavske naglasne inačice *picat* i *picavat*.

stička riječ iz đačkoga žargona kojom se označava hotimično izbjegavanje odlaska u školu«. Dalje navodi da »su srednja i južna Dalmacija podijeljene na dva areala: *picat* i *bružat* (...) Prvi je živ u Splitu i Šibeniku, a drugi u Korčuli« (Vinja 1998: 75). Dubrovački glagol *obrūžat* donosi u drugom svesku (usp. Vinja 2003: 222).

U Splitu se rabi romanizam *perūn*, odnosno *pèrūn*, u značenju 'vilica'. To je adaptirana posuđenica iz mletačkoga, prema mlet. *piròn* (usp. Boerio 1856: 512; Gačić 1979: 139; Miotto 1984: 155; Šimunković i Kezić 2004: 91). U splitskim je rječnicima ta posuđenica zabilježena u različitim fonološkim inačicama, npr. sa splitskim čakavskim akcentom *pirūn* (Gačić 1979: 139; Matoković 2004: 706), *perūn* (Matoković 2004: 696; Šimunković i Kezić 2004: 91), *pinjūr* Matoković 2004: 705; Šegvić 2007), s novoštokavskom akcentuacijom *pèrūn* (Petrić 2008: 243), bez naglaska *pe-run* (Radišić 1999: 46). Neobično je bilježenje s novoštokavskim dugouzlaznim naglaskom *perún* (Magner i Jutronić 2006: 124), a također netočno s novoštokavskim kratkouzlaznim naglaskom *pirun* bez zanaglasne dužine (Magner i Jutronić 2006: 126). U Dubrovačkom je govoru romanizam *pantàruo*. Prema Skoku, to je najvjerojatnije posuđenica iz mletačkoga, prema mlet. *pontariolo* (usp. Skok 1973: 76). Borelio pak navodi mletački *pontariol* u značenju 'šiljak' (Boerio 1856: 52).

TALIJANSKO-MLETAČKE KOMBINACIJE

U prvoj su podskupini sedme skupine leksički parovi u kojima je dubrovačka riječ posuđenica iz talijanskoga jezika, a splitska riječ posuđenica iz mletačkoga dijalekta.

U Dubrovniku se rabi riječ *bôča* u značenju 'lopta'. To je adaptirana posuđenica iz talijanskoga, prema tal. *boccia* 'kugla' (usp. Skok 1971: 177-178). U *Naški dubrovački rječnik* uvrštena je s netočnim naglaskom *bôča* (Mladošić i Milošević 2011: 19). Budući da je riječ o posuđenici, autori nisu mogli slijediti pravopisna pravila standardnoga jezika, pa su se odlučili za grafem *ć* u toj riječi. Izbor je uvijek proizvoljan jer, kako je već spomenuto, u dubrovačkom govoru izostaje oprjeka između fonema /č/ i /ć/. U Splitu je *bālūn* u značenju 'lopta'. To je adaptirana posuđenica iz mletačkoga, prema mlet. *balòn* (usp. Boerio 1856: 58; Mladina 2008: 182). U rječnicima splitskoga govora zabilježena je s novoštokavskom akcentuacijom kako se danas govori *bālūn* (Petrić 2008: 14), s nekadašnjim splitskim čakavskim naglaskom *balūn* (Matoković 2004: 102; Šegvić 2007; Menac-Mihalić i Menac 2011: 315), s dvostrukim naglaskom *bālūn* (Menac-Mihalić i Menac

2011: 315), bez označenoga naglaska *balun* (Mladina 2008: 182). Neobično je bilježenje *balún* s dugouzlaznim akcentom (Magner i Jutronić 2006: 8).

Dubrovačka je i riječ *đestro* u značenju 'zahod'. To je adaptirana posuđenica iz talijanskoga, prema tal. *dèstro*²⁷ (usp. Fanfani 1865: 461). U današnjem su talijanskom jeziku tu riječ potisnule druge leksičke inačice: *cesso*; *gabinetto*; *latrina*; *ritirata* (usp. Deanović i Jernej 1982: 1007), ali u 19. stoljeću je još bila uobičajena. U Splitu se u tom značenju rabi romanizam *kòndut*. To je adaptirana posuđenica iz mletačkoga, prema mlet. *condòto* (usp. Boerio 1856: 187; Gačić 1979: 128; Vinja 1998: 201). U splitskim je rječnicima zabilježena s današnjim novoštokavskim akcentom *kòndut* (Gačić 1979: 128; Magner i Jutronić 2006: 80; Petrić 2008: 147), s čakavskim akcentom iz doba prije velikih demografskih promjena *kondūt* (Matoković 2004: 471; Šegvić 2007), ili bez označenoga naglaska *kondut* (Radišić 1999: 32).

U Dubrovniku se rabi romanizam *palètūn* u značenju 'sako, tj. gornji dio odijela ili kostima'. Skok smatra da je to francuska riječ (usp. Skok 1972: 592). Potječe od francuskoga *paletot*, a u talijanskom koji se rabio u Dalmaciji govorilo se *paleton*. Odatle je, fonološki adaptirana, prihvaćena i u dubrovačkom govoru. U *Naškom dubrovačkom rječniku* netočno je zabilježena kao *palètun* bez zanaglasne dužine (Mladošić i Milošević 2011: 56). U splitskom se rabi romanizam *jàketa*. To je posuđenica iz mletačkoga, prema mlet. *giacheta* (usp. Boerio 1856: 304). U splitskim su rječnicima navedene inačice s današnjim novoštokavskim akcentom *jàketa* (Magner i Jutronić 2006: 69; Petrić 2008: 123), sa splitskim čakavskim akcentom iz doba prije velikih demografskih promjena *jakèta* (Matoković 2004: 414; Šegvić 2007), s dvostrukim naglaskom *jàkèta* (Menac-Mihalić i Menac 2011: 318), bez naglaska *jaketa* (Radišić 1999: 27; Mladina 2008: 196).

Drugoj podskupini sedme skupine pripadaju leksički parovi u kojima je dubrovačka riječ najvjerojatnije posuđenica iz mletačkoga dijalekta, a splitska iz talijanskoga jezika. U dubrovačkom je takva adaptirana posuđenica *mànjīna* u značenju 'narukvica'. Može se povezati s mletačkom imenicom muškoga roda *manin*, u značenju 'ukras za zapešće, koji obično rabe žene' (usp. Boerio 1856: 394)²⁸. U *Naškom dubrovačkom rječniku* zabilježena je u fonološkoj inačici *mànina*, opet ne-

²⁷ Dobro je poznato da su dugo vremena zahodi bili odvojeni od stambenoga prostora. Tal. naziv *dèstro* valja povezati s činjenicom što se nakon izlaska iz kuće obično odlazilo na desnu stranu kako bi se došlo do zahoda. Iz istoga se razloga u hrvatskom počela rabiti riječ *zahod* jer su ulazna vrata u kuću obično bila s južne strane pa se nakon izlaska iz kuće kretalo desno *na zahod*, tj. na zapad. Naime, prvotno značenje stare hrvatske riječi praslavenskoga podrijetla *zahod* jest 'zapad'. Najprije se rabila kao izvedenica od glagola *zahoditi* 'zapadati'.

²⁸ Valja spomenuti i Skokovo mišljenje prema kojemu *mànina* potječe od talijanskoga deminutiva (*manina* < *mano*) u temeljnom značenju 'ručica, mala ruka', pa odatle kasnije 'narukvica' (Skok 1972: 370).

točno bez zanaglasne dužine (usp. Mladošić i Milošević 2011: 47). U Splitu se govori *bračòlet*. To je adaptirana posuđenica iz talijanskoga, prema tal. *braccialetto* (usp. Deanović 1948: 86; Gačić 1979: 113; *Dizionario* 1997: 322). U splitskom su rječniku zabilježene realizacije s novoštokavskim akcentom *bračòlet* (Gačić 1979: 113), *braćòlet* (Magner i Jutronić 2006: 16; Petrić 2008: 28), s čakavskim akcentom *bračoľet* (Šegvić 2007), s tzv. dvostrukim akcentom *bračòľet* i *bračùľet* (Matoković 2004: 136), bez označenoga akcenta *bračolet* (Radišić 1999: 15).²⁹

Dubrovačka riječ *fòrnio*, u značenju 'žeravnik na ognjištu ili na peći, i sl.', adaptirana je posuđenica iz talijanskoga (usp. *Dizionario* 1997: 993). U *Naškom dubrovačkom rječniku* nalazimo inačicu *fòrnijo* u značenju 'peć na ugljen' (Mladošić i Milošević 2011: 30). U Splitu se u tom značenju rabi riječ *fogūn*, odnosno *fògūn*. To je posuđenica iz mletačkoga dijalekta, prema mlet. *fogon* (usp. Boerio 1856: 278). U splitskim je rječnicima zabilježena s čakavskim naglaskom *fogūn* (Matoković 2004: 276; Šegvić 2007) i s novoštokavskom akcentuacijom *fògūn* (Petrić 2008).

HRVATSKO-DALMATOROMANSKE KOMBINACIJE

U prvoj su podskupini osme skupine leksički parovi u kojima je dubrovačka riječ iz temeljno hrvatskoga leksičkoga fonda, a splitska riječ posuđenica iz dalmatoromanskoga.

U Dubrovniku se rabi riječ *lònac*, s deminutivom *lónčić*. To je hrvatska riječ praslavenskoga podrijetla, prema praslav. *lonъcъ (usp. Snoj 2009: 364). U splitskom se u tom polaznom značenju, ali i u deminutivnom značenju rabi posuđenica iz dalmatskoga *pòt* (usp. Mladina 2008: 215). Susreće se u tom značenju u splitskim rječnicima, npr. *pòt* (Gačić 1979: 141; Matoković 2004: 738), bez označenoga naglaska *pot* (Mladina 2008: 215). Neobično je bilježenje *pòt* s kratkouzlaznim akcentom (Magner i Jutronić 2006: 132).

U dubrovačkom je govoru *přžina* u značenju 'pijesak'. Prema Skoku, *přžina* je augmentativ od riječi praslavenskoga podrijetla *přga*, kojoj je temeljno značenje 'vrsta kaše (jelo)', a zatim 'brašno od kojeg se pravi to jelo', pa u prenesenom značenju 'pijesak' (usp. Skok 1973: 38-39). Deanović također navodi riječ *přžina*

²⁹ U *Naški dubrovački rječnik* uvrštena je i posuđenica *bračòleta*, premda je autohtoni Dubrovčani ne rabe (Mladošić i Milošević 2011: 19).

u dubrovačkom govoru, a također i drugu hrvatsku riječ *pijesak* (Deanović 1967: 397, 399). Riječ *přžina* uvrštena je i u *Naški dubrovački rječnik* (Mladošić i Milošević 2011: 64). Splitska riječ *salbūn* u značenju ‘pijesak’ adaptirana je posuđenica iz dalmatoromanskoga (usp. Skok 1973: 181). U splitskim je rječnicima zabilježena s čakavskim akcentom u glasovnim inačicama *salbūn* (Matoković 2004: 838; Šegvić 2007), *sarbūn* (Matoković³⁰ 2004: 841), s novoštokavskom akcentuacijom *sālbūn* (Petrić 2008: 297), bez označenoga naglasaka *sarbun* (Radišić 1999: 54), *salbun* i *sablun* (Mladina 2008: 217). Netočno je bilježenje novoštokavske realizacije *sālbun* bez zanaglasne dužine (Magner i Jutronić 2006: 149).

U značenju ‘sjedalica, stolac’ u Dubrovniku se rabi riječ *stóčić* koja je praslav. podrijetla, etimologijski povezana s praslav. **stolb* (usp. Snaj 2009: 700). U *Naški dubrovački rječnik* također je uvrštena riječ *stóčić* (Mladošić i Milošević 2011: 72). U splitskom se govoru u tom značenju rabi *kàtrīda*, odnosno fonološkoga inačica *kàtrīga*. To je adaptirana posuđenica iz dalmatoromanskoga (usp. Skok 1972: 63; Mladina 2008: 198). U rječnike splitskoga govora uglavnom je uvrštena s čakavskim akcentom, npr. *katrīda* i *katrīga* (Matoković 2004: 452; Šegvić 2007; Petrić 2008: 139), s dvostrukim akcentom *kàtrīga* (Menac-Mihalić i Menac 2011: 319) ili bez naglasaka *katrida* (Radišić 1999: 30), *katriga* (Mladina 2008: 198). Netočno je bilježenje novoštokavskih glasovnih inačica *kàtrida* i *kàtriga* bez zanaglasne dužine (Magner i Jutronić 2006: 76).

U drugoj su podskupini osme skupine leksički parovi u kojima je splitska riječ iz temeljno hrvatskoga leksičkoga fonda, a dubrovačka posuđenica iz dalmatoromanskoga.

Umjesto današnjih malih peciva različita oblika, na hrvatskom se jugu obično jelo malo okruglo, odnosno oblo pecivo kružnoga oblika. U Splitu se za to pecivo rabi hrvatska riječ praslavenskoga podrijetla *būblica*. Etimologijski je povezana s praslav. **bobь* s temeljnim značenjem ‘svaka manja okrugla stvar’ (usp. Snaj 2009: 48). Vinja također navodi da je *publica* slavenskoga postanja (Vinja 2004: 78). U splitske je rječnike uvrštena s naglascima *buḷlica* (Matoković 2004: 146, Šegvić 2007) i *būblica* (Magner i Jutronić 2006: 18) ili bez akcenta *publica* (Radišić 1999: 15). Dubrovčani malo okruglo pecivo zovu *rūsica*. Korijen te riječi je dalmatoromanski s osnovnim značenjem ‘ruža’ (usp. Skok 1973: 174). Vjerojatno je riječ o djelomičnom kalku, prema tal. *rosetta* ‘malo pecivo u obliku ruže’ (usp.

³⁰ Matoković u svom *Ričniku velovareškega Splita* ima i hrvatsku riječ *přžina* (str. 776), koju rabi i dio govornika splitskoga.

Šimunković 2009: 89). S aspekta historijske tvorbe riječi *rusica* je hibridna tvorbenica s posuđenom osnovom i domaćim sufiksom. U *Naškom dubrovačkom rječniku* zabilježena je *rúsica* (Mladošić i Milošević 2011: 67) s netočnim akcentom.

DALMATOROMANSKO-TALIJANSKE KOMBINACIJE

U devetoj su skupini leksički parovi u kojima je dubrovačka riječ dalmatoromanskoga podrijetla, a splitska riječ talijanizam. U Dubrovniku se u značenju 'časna sestra' rabi riječ *dúmna*. Taj dalmatoromanski leksički ostatak etimologijski je povezan s vulgarnolatinskim *domna* (usp. Skok 1971: 456). U dubrovačkim je pisanim spomenicima potvrđena od starine (usp. Čale 1979: 910; Lovrić Jović 2014: 236, 244, 265). Riječ *dúmna* uvrštena je i u *Naški dubrovački rječnik* (Mladošić i Milošević 2011: 26). U Splitu se govori *švóra*. To je adaptirana posuđenica iz talijanskoga jezika, prema tal. *suora* (usp. Deanović 1948: 735; Gačić 1979: 150; *Dizionario* 1997: 2676). Realizaciju *švóra* nalazimo i u splitskim rječnicima (usp. Gačić 1979: 150; Matoković 2004: 947; Šegvić 2007; Petrić 2008: 351), te bez označenoga akcenta *švora* (Radišić 1999: 61). Neobično je bilježenje *švóra* s dugouzlaznim akcentom (Magner i Jutronić 2006: 172).

Za dubrovački je govor specifična riječ *kràlijěš* u značenju 'krunica (vrsta molitve u Katoličkoj crkvi) i predmet kojim se obavlja ta molitva'. Skok pretpostavlja da je to posuđenica iz dalmatoromanskoga **krialesu* (Skok 1972: 83). U *Naškom dubrovačkom rječniku* netočno je zabilježena bez zanaglasne dužine kao *kràliješ* (Mladošić i Milošević 2011: 44). U dubrovačkom je idiomu od starine, pa ju je i Držić rabio u 16. stoljeću u svojim djelima (usp. Čale 1979: 916). U splitskom se govoru rabi u tim značenjima riječ *ružārij*. To je adaptirana posuđenica iz talijanskoga, prema tal. *rosario* (usp. Gačić 1979: 144). U splitske je rječnike npr. uvrštena s čakavskim naglaskom *ružārij* iz doba prije velikih demografskih promjena (Gačić 1979: 144; Matoković³¹ 2004: 829), u fonološkoj inačici *ròžarij* s novošto-

³¹ U *Ričniku velovareškoga Splita* u istom značenju još nalazimo talijanizme *ružārje* i *ružārjo* (Matoković 2004: 829) te *rozārrij* (*Ibid.* 826), zatim adaptiranu hibridnu posuđenicu *krūñica* (*Ibid.* 487), posuđenu preko latinskoga *corona* (Snoj 2009: 328), pa hrvatske nazive *očenāši* (Matoković 2004: 639) i *číslo* (*Ibid.* 188) i *brojāñica* (*Ibid.* 141). Zaista je teško povjerovati da se čak sedam različitih inačica rabi u jednom mjesnom govoru, odnosno u govoru samo jedne gradske četvrti.

kavskim naglaskom, ali pogrješno bez zanaglasne dužine (Magner i Jutronić 2006: 146).³²

HRVATSKO-HRVATSKE KOMBINACIJE

Desetoj skupini pripadaju hrvatski leksički parovi koji u dubrovačkom i splitskom govoru imaju isto značenje. Tako npr. autohtoni Dubrovčani rabe staru hrvatsku riječ *crěvja* u značenju 'cipela, postol(a)'. Uvrštena je i u *Naški dubrovački rječnik* (Mladošić i Milošević 2011: 19). Praslavenskoga je podrijetla (usp. Skok 1971: 273-274). I ta je riječ zabilježena u dubrovačkim pisanim spomenicima, npr. u inačici *crjevja* (usp. Čale 1979: 908). U Splitu se rabi leksička inačica *pòstōl* u muškom rodu. I ta je riječ praslavenskoga podrijetla (usp. Skok 1973: 16). U splitskim je rječnicima zabilježena s novoštokavskom akcentuacijom *pòstōl* (Petrić 2008: 255), s čakavskim naglaskom *postōl* (Matoković 2004: 736; Šegvić 2007), s dvostrukim akcentom *pòstōl* (Menac-Mihalić i Menac 2011: 322), bez označenoga akcenta *postol* (Radišić 1999: 49). Netočno je bilježenje novoštokavske realizacije *pòstol* bez zanaglasne dužine (Magner i Jutronić 2006: 131).

U Dubrovniku se govori *kúčak* u značenju 'pas'. To je hrvatska riječ praslavenskoga podrijetla. Etimologijski se može povezati s praslav. **cúcbkъ* te s praslav. inačicom s inicijalnim **ku-*, a obje su inačice onomatopejskoga postanja (usp. Snój 2009: 77, 338). Riječ *kúčak* je uvrštena u *Naški dubrovački rječnik* (Mladošić i Milošević 2011: 44). U Splitu se govori *pàs*. To je opet hrvatska riječ praslavenskoga podrijetla, prema praslav. **pъsbъ* (Skok 1972: 611). Riječ *pàs* nalazimo i u *Ričniku velovareškega Splita* (Matoković 2004: 685).³³

LATINSKO-HRVATSKE KOMBINACIJE

U jedanaestoj su skupni leksički parovi u kojima je dubrovačka riječ latinizam, a splitska realizacija hrvatska.

³² Zanimljivo je da se u Dubrovniku za blagdan Gospe od Krunice (7. listopada) isključivo rabi ime *Gósipa od Ròzàrija* (usp. Vulić 2008a: 151), a po tom je blagdanskome imenu nastao i dubrovački toponim (kraj dominikanskoga samostana)

³³ Manja zastupljenost u rječnicima uvjetovana je činjenicom što su rječnici splitskoga govora uglavnom razlikovnog karaktera u odnosu na hrvatski standardni jezik.

Uglavnom toj skupini pripadaju blagdanska imena. Tako se npr. u Dubrovniku blagdan Bezgrješnoga začéca (8. prosinca) zove *Imakùlāta*, prema lat. *Immaculata* (usp. Vulić 2008a: 153). U Splitu se pak za taj blagdan rabi hrvatsko ime *Bèzgrišnō začéce*.

TALIJANSKO-HRVATSKE KOMBINACIJE

U dvanaestoj su skupini leksički parovi u kojima je dubrovačka riječ usvojena preko talijanskoga, a splitska je riječ hrvatska. Za blagdan Blagovijesti (25. ožujka) u dubrovačkom se govoru rabe imena *Luncijāta* i *Góspa od Luncijātē*. Ime *Luncijāta* adaptirana je posuđenica talijanskoga *Nunziata* (< *Annunziata*) (usp. Vulić 1992-1993: 553). Susreće se i u dubrovačkim pisanim djelima (usp. Čale 1979: 918). Prijedložna sveza *Góspa od* u imenu *Góspa od Luncijātē* prevedenica je talijanske prijedložne sveze *Madonna del(la)* (usp. Vulić 1992-1993: 554). Splitsko blagdansko ime *Blāgovīst* etimologijski je povezano s crkvenoslavenskim *Blagovēst*' (usp. Šetka 1976: 44). U *Ričniku velovaroškega Splita* to je blagdansko ime zabilježeno kao *Blāgovīst*, a naveden je i netočan datum slavljenja blagdana 25. travnja (Matoković 2004: 126).

TALIJANSKO-TALIJANSKE KOMBINACIJE

U trinaestoj su skupini različite leksičke realizacije koje su adaptirani talijanizmi. U značenju 'grudnjak (gornji dio ženskoga donjeg rublja)' u dubrovačkom se govoru rabi riječ *kōrpić*. Uvrštena je u tom značenju i u *Naški dubrovački rječnik* (Mladošić i Milošević 2011: 43). Ta se posuđenica, sa stajališta historijske tvorbe riječi, može opisati kao hibridna riječ s talijanskom osnovom i hrvatskim sufiksom *-ić*, prema tal. *corpino* ili pak *corpetto* (usp. Deanović 1948: 167)³⁴. Moguće je, međutim, i da je to adaptirana posuđenica prema tal. *corpicino* (usp. Deanović i Jernej 1982: 893). U splitskom se rabi talijanizam *redīpet*. To je adaptirana posuđenica prema tal. *reggipetto* u istom značenju (usp. Gačić 1979: 143; Deanović i Jernej 1982: 188; *Dizionario* 1997: 2168). U splitskim su rječnicima zabilježene

³⁴ Valja napomenuti da se u dubrovačkom govoru rabila riječ *korpētīn* u značenju 'steznik'. U *Naškom dubrovačkom rječniku* nalazimo *kōrpet* u značenju 'prsluk' (Mladošić i Milošević 2011: 43).

ne realizacije s današnjim novoštokavskim akcentom *ređipet* (Petrić 2008: 286), *redžipet* (Magner i Jutronić 2006: 142), sa splitskim čakavskim akcentom iz doba prije velike demografske promjene u fonološkim inačicama *ređipèt* (Gačić 1979: 143; Šegvić 2007) i *riđipèt* (Šegvić 2007), s tzv. dvostrukim akcentom *ređipèt* (Matoković 2004: 808), bez naglaska *ređipet*³⁵ (Radišić 1999: 52).

U Dubrovniku se rabi glagol *pěškat*. Ima talijansku osnovu, prema tal. *pescare* u značenju 'loviti ribu, ribati' (usp. Deanović 1948: 520; *Dizionario* 1997: 1894). Međutim, dubrovački se glagol *pěškat* ne rabi u tom temeljnom značenju, nego u prenesenom značenju 'shvaćati, razumjeti'. U splitskom se govoru u značenju 'shvaćati, razumjeti' rabi glagol s talijanskom osnovom *kàpit*, prema tal. *capire* u istom značenju (usp. Deanović 1948: 104; *Dizionario* 1997: 385), također *kàpit se* 'razumjeti se u nešto'. U splitskim rječnicima zabilježene su natuknice s čakavskim naglaskom *kapit (se)* (Matoković 2004: 443), s dvostrukim akcentom *kàpìt* (Menac-Mihalić i Menac 2011: 319), bez označenoga naglasku i u obliku za 3. osobu jednine *kapi se* 'razumije se' (Radišić 1999: 30), s novoštokavskim akcentom morfološke inačice *kàpit* i *kapírat* (Magner i Jutronić 2006: 74), s dvostrukim akcentom *kapíràt* (Matoković 2004: 443). U *Rječnik starih splitskih riječi i izraza* nije uvrštena natuknica *kàpit*, pa je netočno uz natuknicu *kapírat* naveden ne samo prezentski oblik *kapíràn* koji joj pripada nego i prezentski oblik *kàpìn* (Petrić 2008: 135) glagola *kàpit*.

TALIJANSKO-TRŠĆANSKE KOMBINACIJE

U četrnaestoj su skupini leksičke inačice od kojih je dubrovačka riječ adaptirana posuđenica iz talijanskoga jezika, a splitska riječ adaptirana posuđenica iz tršćanskoga dijalekta. Tako se npr. u dubrovačkom govoru rabi riječ *kòstanj* u značenju 'kesten'. To je adaptirana posuđenica iz talijanskoga, prema tal. *castagno* (Skok 1972: 164; Snój 2009: 312). Riječ *kòstanj* zabilježena je i u *Naškom dubrovačkom rječniku* (Mladošić i Milošević 2011: 43). U Splitu se govori *marün*, a u novije se vrijeme toj čakavskoj akcenatskoj inačici pridružila i novoštokavska *màrün*. To je adaptirana posuđenica iz tršćanskoga dijalekta, prema tršć. *maron* (usp. Gačić 1979: 133). U splitskim rječnicima nalazimo je npr. s čakavskim naglaskom *marün* (Gačić 1979: 133; Matoković 2004: 546), bez naglaska *marun*

³⁵ Radišić je umjesto grafema *đ* bilježio složeni grafem *dj*, pa piše *redjipet*.

(Radišić 1999: 38; Mladina 2008: 205), usporedno s čakavskim akcentom *marûn* i dvostrukim naglaskom *màrûn* (Menac-Mihalić i Menac 2011: 320), netočno s dugouzlaznim akcentom *marún* (Magner i Jutronić 2006: 96).

U značenju 'mandarina' Dubrovčani rabe imenicu *naràncîn*, koja je u tom govoru na sinkronijskom razini izvedenica od osnove imenice *nàrānča* sufiksom *-în*. I osnova i sufiks su romanskoga podrijetla. Dubrovačka se realizacija može dovesti u etimologijsku vezu sa starotalijanskim *narancio* (usp. *Dizionario* 1997: 1626) u značenju 'naranča'. U *Naškom dubrovačkom rječniku* netočno je riječ *narančin*, u značenju 'mandarina', navedena kao *naràncîn* bez zanaglasne dužine (Mladošić i Milošević 2011: 51). Također je u tom rječniku netočno navedena imenica *naràncana* u značenju 'naranča'. Naime, u Dubrovniku se, kako je već spomenuto, govori *nàrānča*, a izvedenica *naràncana* rabi se u značenju 'čaj od narančina lišća'. Splitska riječ *mandârîn* u značenju 'mandarina' novija je posuđenica. Vinja navodi u tom značenju realizaciju *mandarîn* u tršćanskom dijalektu (Vinja 2003: 168). Splitska je riječ posuđenica iz toga dijalekta.

ZAKLJUČNE NAPOMENE

Analizirani primjeri nipošto nisu jedine leksičke razlike između dubrovačkoga i splitskoga govora, nego su tek izbor. Još bi se veliki broj različitih leksičkih parova mogao analizirati, osobito iz različitoga strukovnoga nazivlja, npr. iz ribarskoga, također blagdanska imena itd. Ali i ovi izabrani primjeri nedvojbeno pokazuju znatno veći broj inačica pojedine riječi (naglasnih i općenito fonoloških) u splitskom govoru nego u dubrovačkom, a također i velike nedosljednosti u bilježenju riječi. Nedvojbeno je tomu razlogom velika promjena stanovništva koja se u Splitu dogodila nakon Drugoga svjetskoga rata. S jedne su strane djeca doseljenika nastojala svoj govor što više prilagoditi govoru autohtonih Spliciāna, a istodobno su sve malobrojniji autohtoni govornici postajali nesigurni pri uporabi svoga mjesnoga govora i nehotice sve više mijenjali svoj govor pod utjecajem doseljeničkih govora, a u manjoj mjeri i standardnoga jezika. Sve je to pridonijelo narušavanju sustava organskoga idioma i brojnim dvostrukim, pa i višestrukim rješenjima. Dubrovnik nakon Drugoga svjetskoga rata nije pretrpio tako velike demografske promjene, pa se i govor bolje čuvao. Međutim, kombinacijom drastičnoga demografskoga pada u središtu grada nakon Domovinskoga rata, te doseljavanje novoga stanovništva na uže i šire gradsko područje, posljednjih desetljeća

rezultira postupnim nestankom autohtonoga dubrovačkoga govora, pa se, kao u Splitu, počinju pojavljivati fonološke, pa i morfološke inačice dubrovačkih riječi, također i leksemi (pa i romanizmi te ine posuđenice) kojih nije bilo. Naravno, kao i u splitskom govoru, promjene su prepoznatljive na svim jezičnim razinama. I u Splitu i u Dubrovniku te se promjene pokušavaju usporiti, ali često na pogrešan način, forsiranjem riječi i izraza kojima mnogi koji ih rabe više ne znaju točno značenje, a nerijetko i netočnim bilježenjem tih riječi i izraza. Brojne netočnosti u *Naškom dubrovačkom rječniku* također pokazuju nesigurnost današnjih stanovnika Dubrovnika pri služenju dubrovačkim idiomom. Neznanje je (manje ili više na svim jezičnim razinama) zamjetno ne samo u doseljenih govornika nego i u mladih kojima su njihovi roditelji tek djelomice prenijeli svoj mjesni govor. Ovim smom radom, među inim, nastojale upozoriti i na te procese.

LITERATURA I IZVORI:

- Boerio, Giuseppe (1856): *Dizionario del dialetto veneziano*, Venezia
- Cortelazzo, Manlio (2007): *Dizionario veneziano della lingua e della cultura popolare nel XVI secolo*, La Linea Editrice, Padova
- Čale, Frano (1979): »Rječnik«, u: Marin Držić, *Djela*, prir. Frano Čale, Sveučilišna naklada Liber, Zagreb, str. 905.-939.
- Deanović, Mirko (1948): *Talijansko-hrvatski rječnik. Drugo, dotjerano i prošireno izdanje*, Nakladni zavod Hrvatske, Zagreb
- Deanović, Mirko (1967): »O urbanom karakteru dubrovačkog leksika«, *Forum*, god. VI., Zagreb, 1967., br. 9.-10., str. 397-403.
- Deanović, Mirko; Jernej, Josip (1982): *Hrvatsko ili srpsko talijanski rječnik. Peto dopunjeno izdanje*, Školska knjiga, Zagreb
- (1997): *Dizionario italiano Sabatini Coletti*, Giunti
- Divković, Mirko (1900): *Latinsko-hrvatski rječnik za škole*, Zagreb
- Doria, Mario (1987): *Grande dizionario del dialetto triestino, storico, etimologico, fraseologico*, Il Meridiano, Trieste
- Fanfani, Pietro (1865): *Vocabolario della lingua italiana*, Le Monnier, Firenze
- Gačić, Jasna (1979): »Romanski elementi u splitskom čakavskom govoru«, *Čakavska rič*, god. IX., br. 1., Split, str. 3.-54., (nastavak) Popis romanizama, br. 2., str. 107-153.
- Ligorio, Orsat (2013): »Nešto o akcentu dalmato-romanskih relikata«, *Croatica et Slavica Iadertina*, sv. 9/2., Zadar, str. 353.-363.

- Lovrić Jović, Ivana (2014): *O starome dubrovačkom govoru nazbilj*, Institut za hrvatski jezik i jezikoslovlje, Zagreb
- Magner, Thomas F.; Jutronic, Dunja (2006): *Rječnik splitskog govora / A Dictionary of Split Dialect*, Dubrovnik University Press – Durieux; Dubrovnik - Zagreb
- Matoković, Berezina Dobrila (2004): *Ričnik velovareškoga Splita*, Vlastita naklada, Split
- Menac-Mihalić, Mira; Menac, Antica (2011): *Frazeologija splitskoga govora s rječnicima*, Institut za hrvatski jezik i jezikoslovlje, Zagreb
- Miotto, Luigi (1984): *Vocabolario del dialetto Veneto-dalmata*, LINT, Trieste
- Mladina, Ranko (2008): *Žara puna riči. Pisme, čakule i glosari spliski*, Školska knjiga, Zagreb
- Mladošić, Davor; Milošević, Maja (2011): *Naški dubrovački rječnik*, Verbum publicum d.o.o., Dubrovnik
- Petrić, Željko (2008): *Rječnik starih splitskih riječi i izraza*, Naklada Bošković, Split
- Radišić, Tonko (1999): *Ričnik spliskog govora*, Mala splitska biblioteka, Split
- Rosamani, Enrico (1990): *Vocabolario giuliano*, LINT, Trieste
- Sabatini, Francesco; Coletti, Vittorio (1997): *Dizionario italiano*, Giunti
- Skok, Petar (1971-1973): *Etimologijski rječnik hrvatskoga ili srpskoga jezika*, sv. 1.-3., JAZU, Zagreb
- Snoj, Marko (2009): *Slovenski etimološki slovar. Druga, pregledana in dopolnjena izdaja*, Modrijan, Ljubljana
- Šegvić, Edo (2007): *Splitska rič /elektronička publikacija/*. Uz. Šegvić, Edo: *Naš dil Mediterana*, Naklada Bošković – Društvo arhitekata Splita, Split
- Šetka, Jeronim (1976), *Hrvatska kršćanska terminologija. II. izmijenjeno, popravljeno i upotpunjeno izdanje*, Knjižnica »Marije«, Split
- Šimunković, Ljerka: »Pseudoromanske inovacije u dubrovačkom govoru«, rukopis
- Šimunković, Ljerka: »Composti ibridi e calchi linguistici provenienti dai contatti italo-croati nella parlata di Dubrovnik«, rukopis
- Šimunković, Ljerka (2009): *Hrvatsko-talijanski jezični dodiri u Dalmaciji / I contatti linguistici italiano-croati in Dalmazia*, Dante Alighieri, Split
- Šimunković, Ljerka; Kezić, Maja (2004): *Glosar kuhinjske i kulinarske terminologije romanskog podrijetla u splitskome dijalektu*, Dante Alighieri, Split

- Vidović, Radovan (1990): »Rječnik žargona splitskih mladih naraštaja«, *Čakavska rič*, god. XVIII., br. 1., Split, str. 51.-87.
- Vinja, Vojmir (1998; 2003; 2004): *Jadranske etimologije. Jadranske dopune Skokovu etimologijskom rječniku*, sv. 1.-3., HAZU – Školska knjiga, Zagreb
- Vulić, Sanja (1992-1993): »Utjecaj stranih jezika na neka hrvatska pučka imena blagdana«, *Filologija*, sv. 20.-21., Zagreb, str. 551.-563.
- Vulić, Sanja (2000): »Govor otoka Drvenika«, *Zbornik otoka Drvenika*, sv. 1., ur. Ivan Pažanin, Drvenik, str. 561.-639.
- Vulić, Sanja (2008a): »Marijanska pučka blagdanska imena na dubrovačkom području«, *Croatica et Slavica Iadertina*, sv. 4., Zadar, str. 149-156.
- Vulić, Sanja (2008b): »Sociolingvistička situacija u gradu Splitu i okolici«, *Miasto w kulturze chorwackiej / Urbano u hrvatskoj kulturi*, Instytut Slawistyki Zachodniej i Południowej, Warszawa, str. 329.-338.
- Vulić, Sanja (2011): »Štokavski hrvatski književni jezik«, u: *Povijest hrvatskoga jezika. 2. knjiga: 16. stoljeće*, ur. Ante Bičanić, Croatica, Zagreb, str. 125.-187.

ON THE LEXICAL DIFFERENCES BETWEEN DUBROVNIK'S AND SPLIT'S ORGANIC IDIOMS

Summary

Even though both Dubrovnik's and Split's organic idioms both make use of loanwords, they often use the same lexemes. In general, we can say that when comparing these two speeches, we can observe a significant number of completely different lexemes, mostly loanwords, which was largely a result of the different historical origins of these two Mediterranean cities. Given that such Dubrovnik-Split lexical pairs are mostly the result of the different origins of the words they use, this paper divides them into fourteen groups, according to their origin. The analysis includes only the lexis that is still actively used in the two aforementioned speeches. Among the chosen examples are words used by only the youngest and oldest citizens from these areas.

Keywords: *Dubrovnik, Split, organic idiom, lexis, loanwords*

SULLE DIVERSITÀ LESSICALI TRA LA LINGUA PARLATA DI DUBROVNIK (RAGUSA) E QUELLA DI SPALATO

Riassunto

Sebbene nell'idioma organico di Dubrovnik (Ragusa) e di Split (Spalato) vengano usati vari prestiti linguistici, spesso non si tratta di lessemi uguali. Generalmente si può dire che, mettendo a confronto queste due parlate, è notevole l'elevato numero di lessemi completamente diversi, per lo più prestiti, condizionato in gran parte dal diverso destino storico delle due città croate sul Mediterraneo. Dato che le coppie lessicali raguso-spalatine sono per lo più il risultato di origini diverse di parole individuali, in questo saggio viene fatta la suddivisione in quattordici gruppi di base, proprio a seconda delle origini. L'analisi comprende esclusivamente il lessico tuttora usato nelle due parlate. Tra gli esempi scelti si trovano anche termini usati solo da persone anziane.

***Parole chiave:** Dubrovnik (Ragusa), Split (Spalato), idioma organico, lessico, prestiti*

Podaci o autorima

Dr. sc. Sanja Vulić profesorica je na Hrvatskim studijima Sveučilišta u Zagrebu. Predaje predmete: Hrvatska dijalektologija; Čakavska književnojezična baština; Jezik Hrvata u dijaspori; Suvremena hrvatska književnost u staroj dijaspori; Hrvatski tisak u dijaspori; Tvorba riječi u hrvatskom jeziku.

e-mail: svulic@hrstud.hr / mobitel: 098-9044425

Dr. sc. Ljerka Šimunković, profesorica u miru, radila kao redovni profesor na Odsjeku za talijanski jezik i književnost Sveučilišta u Zadru te kao pročelnik Odjela za humanističke znanosti Sveučilišta u Splitu.

e-mail: Ljerka.Simunkovic@ffst.hr